

¹ Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / За заг. ред. О. І. Ющика. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 208 с.

² Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 220 с.

³ Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / За заг. ред. В. С. Журавського. – К.: Юрінком Інтер, 2003.

⁴ Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 600 с.

⁵ Парламентаризм в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – 658 с.

Резюме

Статтю присвячено проблемам процесу кодифікації законодавства України. Розглядається процес кодифікації, проблеми та напрямки її здійснення.

Ключові слова: право, кодифікація, законодавство, система законодавства, законотворчість.

Резюме

Статья посвящена проблемам процесса кодификации законодательства Украины. Рассматривается процесс кодификации, проблемы и направления её осуществления.

Ключевые слова: право, кодификация, законодательство, система законодательства, законотворчество.

Summary

Article is devoted to problems of the codification process of legislation of Ukraine. Consider the process of codification, the problems and directions for its implementation.

Key words: law, codification, legislation, legal system, lawmaking.

Отримано 12.03.2012

В. Є. ГОЛУБОВСЬКИЙ

*Владислав Євгенович Голубовський, здобувач
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства на рівні теорії і практики особливої актуальності набуває проблема правомірної поведінки. Це пов'язано з тим, що в суспільстві спостерігається розрив між проголошеними Конституцією України правовими принципами поведінки та втіленням їх у системі позитивної нормотворчості та практичній реалізації, що викликає напругу в суспільстві, підживлює джерела протиправної поведінки, провокує антидемократичні настрої в суспільстві, створює для України зовнішньо-політичні проблеми.

Крім того, на сучасному етапі розвитку українського суспільства кордони, що розділяють існуюче правове поле на правомірну та протиправну поведінку, стають більш рухомими, а їх правове регулювання нерідко залишається застарілим і суттєво відстає від вимог сучасного життя. У таких умовах виникає недовіра населення до закону, права, держави. Зокрема, це створює умови для появи соціальних груп з протестним світоглядом, установками на протиправну поведінку, поширення акцій масової непокорі. За свідченням Міністра внутрішніх справ В. Захарченка, лише за 2011 рік їх кількість становила понад 160 тисяч, і деякі з них проходили із порушенням чинного законодавства¹.

Не вирішення окреслених проблем або ж їх незадовільне вирішення негативно впливає на демократичні перетворення в країні, гальмує процес проведення масштабних реформ у всіх сферах життя українського суспільства, заважає процесу розбудови правової держави.

Деякі положення з проблеми дослідження правомірної поведінки розглянуті в працях вітчизняних та закордонних вчених філософів права: В. А. Бачиніна, О. В. Волошенюка, В. М. Костицького, Л. В. Кравченка, В. В. Оксамитного, П. М. Рабіновича, Н. І. Тюріної, О. Д. Тихомирова, В. А. Туманова та ін.

Але існує нагальна потреба досліджувати правомірну поведінку не взагалі, а конкретно охарактеризувати її поняття в контексті поглиблення демократичних засад в українському суспільстві. Для вирішення поставленої мети у своїй статті автор ставить такі завдання: охарактеризувати методологічний підхід наукового дослідження поставленої проблеми, дати сучасне визначення поняттю правомірної поведінки, розкрити її провідні ознаки.

Враховуючи особливості обраної автором теми дослідження важливо обрати і методологію наукового дослідження, яка здатна забезпечити науковий і світоглядний підхід до пізнання діяльнісного, поведінкового феномену, яким є правомірна поведінка. У цьому дослідженні автор поділяє погляди на методологію українського філософа права С. С. Сливки, який дає сучасне визначення методології і розглядає її не лише як вчення про методи: «Це примітивне розуміння методології, оскільки метод в методології є вторинним, а первинним є світогляд, ідеологія, установки, закладена основа пізнання»², «...це також методологічно правильний концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища»³.

Вибір методології і методів дослідження має відповідати суті обраної теми наукового дослідження, розв'язанню поставленої в дослідженні проблеми. С. Д. Гусарев зазначає: «Предмет дослідження. зумовлює метод, і в цьому випадку з упевненістю можна констатувати, що цілком логічним для розуміння механізму дії права на поведінку людини є використання такого інструментарію, який був би пристосований до поведінкової ситуації, дозволив би у комплексі висвітлювати внутрішнє та зовнішнє в актах діяльності, виокремити причину та наслідок, форму та зміст, мету та результат»⁴.

Досліджуючи поведінкову проблематику, зв'язану із правомірною чи протиправною поведінкою, цілком логічно звернутись до використання *діяльнісного підходу*, який означає «гармонійну сукупність установок, прийомів, ансамбль методів, серед яких метод діяльності вважається провідним, а інші стосовно нього виконують обслуговуючу роль»⁵. Такий підхід дає можливість зосередити увагу науковця на дослідженні *діяльнісної* сторони проблеми, що характеризує діяльність держави, її органів, поведінку людини, як правомірну, так і протиправну. Саме поведінка, її правомірність чи протиправність є однією із проявів діяльності, центральним, базисним поняттям для формування правових орієнтацій людини, формування її суспільної поведінки та відношення до правової реальності. Таким чином, будучи активним суб'єктом діяльності, людина активно включається в суспільні, міжособові відносини і саме так визначає свою позицію стосовно інших людей, суспільства в цілому, соціальних цінностей.

Діяльнісний підхід, зазначає С. Д. Гусарев, зумовлений діяльнісною сутністю права: «право необхідність та можливість застосування принципу діяльності для пізнання його сутності, яка проявляється у різноманітних формах його існування, безпосередньо пов'язаних із життєдіяльністю людини»⁶.

Категорія діяльність більш широка, ніж поведінка, яка, у свою чергу, є більш широкою, ніж правова поведінка – правомірна чи протиправна. Вона включає в себе також юридичну діяльність і для свого дослідження також потребує спеціального методологічного підходу, який, на думку С. С. Сливки, «зводиться до аспектів саме діяльності, методів її здійснення та методики використання»⁷.

У сфері права поведінку людей в цілому можна характеризувати як правомірні діяння у вигляді позитивної діяльності чи бездіяльності, які виступають основою нормального функціонування будь-якого суспільства.

Правова поведінка, зазначає Ю. С. Шемшученко, це – поведінка суб'єктів суспільних відносин, яка відповідає вимогам *права* (законів та інших нормативно-правових актів)⁸. Вона є визначальною умовою забезпечення законності правопорядку, прав і свобод громадян, побудови правової держави.

Особливого методологічного підходу потребує аналіз терміна «правомірність». Звернення до джерел походження терміна «правомірне» показує, що воно уявляє собою «структурно-семантичну єдність двох понять «право» і «міра»), що також мають декілька смислових значень, які зумовлюють його багатозначність у понятійному використанні», – зазначає О. Д. Тихомиров⁹. У зв'язку з цим, наукове дослідження потребує використання методу герменевтики, який дає можливість чітко тлумачити поняття право, тому що саме «невизначеність поняття права відбивається на всіх інших категоріях та призводить до їх суперечливого розуміння, формування та ін., як зазначає А. М. Колодій. Тобто, ми добре маємо засвоїти, що зміна методології праворозуміння зумовлює зміну методології правоутворення, правореалізація та правоохорони»¹⁰. Так, право, як слушно зауважив німецький філософ права А. Кауфман, «це не абстрактна схема для вірних вчинків, воно швидше само є цим правильним вчинком або ж правильним рішенням у конкретній ситуації»¹¹.

В епоху глобалізму право потребує особливого підходу до його тлумачення. Зокрема, на думку О. Оборотова, право – «це історично зумовлена, морально обґрунтована і релігійно вивірена, легалізована ціннісно-нормативна система, розрахована на всезагальне визнання (легітимацію) і відповідну поведінку людей, організацій, соціальних спільнот, в якій використовуються процедури, формалізовані рішення і державний примус для попередження і вирішення конфліктів, збереження соціальної цілісності»¹². Це постмодерністський підхід до розуміння сутності та змісту права. Він включає не тільки юридичний аспект нормування, а й моральний і релігійний, що мають нормативний характер, нормативне регулювання суспільних відносин.

Але право як важливий регулятор суспільних відносин виконує своє соціальне призначення тільки тоді, коли воно своєчасно і належним чином реалізується, втілюється у поведінці людей. У даному випадку право покликане захищати суспільство від неправомірної, протиправної поведінки. Необхідність правомірної поведінки закладена у нормах права – заборонних чи зобов'язуючих. Правомірна поведінка полягає в дотриманні (виконанні) норм права і носить нормативний характер. Протиправна поведінка – антинормна, вона порушує заборонну і зобов'язуючу норми. Саме правові норми або ж дозволяють (дозвільні норми), або ж забороняють (заборонні норми), або ж пропонують (зобов'язуючі норми) певні варіанти поведінки.

Про правомірну поведінку можна говорити тільки тією мірою, якою вона співпадає з приписами норм права, що виступають нормативним регулятором поведінки людини чи колективу. Правова норма регулює тільки таку поведінку, яка має суспільно значимий характер. Вона визначає основні цілі, умови і форми поведінки у найбільш важливих для суспільства чи соціальної групи областях життя. Їх можна вважати певними зразками для реальної поведінки людей, програми їх практичної діяльності у зв'язку з виникненням тої чи іншої нестандартної ситуації.

Реальне правове буття суспільства, окремих людей та їхніх об'єднань вказує на те, що правомірна поведінка – це особлива правова реальність, що утворюється від правових відносин, реалізації права, правозастосування, правових актів, і на цій підставі можлива поява нової, самостійної правової реальності. Реалізація права в поведінці людей, зазначає В. А. Бачинін, це спосіб його буття, існування, діяльності, виконання ним головної соціальної функції¹³. Сфера реалізації, переломлення права в життєдіяльності конкретних суб'єктів – правомірна поведінка. У цьому зв'язку про поняття, зміст правомірної поведінки, що має позитивну юридичну і моральну оцінку представляє значний інтерес для філософії права. Особливо яскраво позначається різниця правомірної і протиправної поведінки на їх юридичних характеристиках. У цьому контексті правова поведінка людини може бути правомірною, юридично нейтральною, протиправною. Через правомірну поведінку право діє, поза неї воно мертве.

Важливим аспектом дослідження правомірної поведінки є аксіологічний метод, що характеризує ціннісні характеристики права. «Юридико-аксеологічний підхід до права, на думку В. Н. Жукова, полягає в «обґрунтуванні цінності права в межах права, з точки зору права, виходячи із самого права, як певної самоцінності»¹⁴. В якості суб'єктивної цінності право виступає в ролі свідомого імперативу – критерію, яким вимірюються суспільні відносини. «За допомогою правової ціннісної свідомості людина дивиться на соціальний світ, цінністю права людини виміряє цінність життя і її проявів, і зокрема, саме право», – вважає В. Н. Жуков¹⁵.

Розгляд права через призму правової ціннісної ідеології дає можливість виявити його юридичну цінність, яка має три виміри: 1) «право як норма свідомості; 2) право як норма поведінки; 3) право як норма позитивного права»¹⁶.

Правомірна поведінка відноситься до системи тих соціальних норм, які можна дослідити лише на основі загального філософського вчення про міру взагалі та сучасного правознавства. Саме філософія як метод завдає ціннісний світоглядний погляд дослідження різноманітних проблем. Зокрема, «філософські категорії у будь-якому правовому дослідженні виступають як вихідні світоглядні установки, методологічні засади»¹⁷.

Правовій мірі властиві всі риси міри взагалі як такої якісної визначеності кількісних характеристик предмету, який не зв'язаний (поки що в принципі) з переходом у новий якісний стан, не спонукає до нього, – зазначає В. П. Малахов: «Міра є видимість спокою, конкретність рівноваги діючих сил»¹⁸. У дослідженні юридичної діяльності, саме в «ідеї міри відображена організуюча, регулятивно-оціночна орієнтованість права»¹⁹.

Семантичний аналіз терміна «правомірність» також передбачає тлумачення категорій «право» і «міра». Філософська категорія «міра» розкривається в законі діалектики взаємного переходу кількісних змін у якісний, який спрямований на розкриття механізму розвитку. Міра – «філософська категорія що виражає діалектичну єдність якості і кількості характеристик об'єкта.» «...Міра вказує межу, за якою зміна кількості тягне за собою зміну якості об'єкта, і навпаки»²⁰. Це загально філософський погляд на міру. Але у даному випадку нас цікавить не загальний механізм діалектики руху, становлення міри, зазначив філософ права В. П. Малахов, «а ті особливі риси, які властиві лише правовій мірі і складають зміст ідеї міри в правосвідомості»²¹. Тому важливо розглянути природу категорії «міри» як соціальної норми, специфічної якості. Вона передбачає тлумачення категорії «наприклад» (на-приклад, прикладати; *рос.* – «при-мер», «на-при-мер»), як початкову форму буття міри (мірність, початкова міра), яка стосується не лише міри права, а також міри будь-яких регулятивних соціальних норм: моральних, політичних, релігійних тощо.

До ідеї правової міри можна віднести такі моменти: «безпека, захищеність, гарантованість, підлеглість, непідопічність, компроміс, згоду, а також інші моменти, властиві реальності. Оскільки всі ці ідеї так чи інакше конкретизують ідею міри, остільки вони стають характеристиками соціально-духовного стану правової істоти», вважає В. П. Малахов²². Вони не вичерпують змісту ідеї міри, але достатньо чітко вказують на її сенсоутворюючий характер. Особливу цінність набуває така складова ідеї правової міри як нормативна природа права, яка «з одного боку, формальна в тому сенсі, що відносно байдужа до конкретного змісту, домінує над ним, а з іншого – вона реальна в тому сенсі, що вичерпується наявними процесами і діями і уявляє собою реальну можливість (тобто виразом як соціальної необхідності, так і соціального випадку)», зазначає В. П. Малахов²³.

Загалом, правомірна поведінка представляє собою соціально значимі вчинки індивідуальних чи колективних суб'єктів, що підконтрольні їх свідомості і волі, передбачені нормами права і мають юридичні наслідки. Саме тому поведінка людей, що регулюється нормами права, для суспільства є юридично значуща. Таким чином, правомірність виявляється як у поведінці індивідів, так і в діяльності державних органів, посадових осіб, громадських організацій.

Необхідною умовою забезпечення правомірної поведінки є: по-перше, подолання протиправної поведінки; по-друге, розбудова правового суспільства, в якому реалізовано принцип панування права, по-третє,

виховання такого покоління людей, якому притаманне позитивне сприйняття сучасних реалій і цінностей, заснованих на принципах демократії, громадянського суспільства, цивілізованих ринкових відносин.

Критерієм визначення ступеня правомірності служить максимально можлива відповідність реальних дій, вчинків людей, закладених у нормах моделі поведінки. Зважаючи на досліджений матеріал, звернемо увагу на найбільш поширене визначення правомірної поведінки, яке має місце в юридичній літературі.

У більшості наукових досліджень правомірна поведінка розглядається як прояв і форма буття людини, що формується на основі ціннісного ставлення до права як форми свободи і справедливості. Вона характеризується усталеною внутрішньою будовою – своєю власною структурою: правові відносини, реалізація права тощо. Правомірна поведінка уявляє собою можливість суб'єктів правовідносин здійснювати певні дії у межах, передбачених законом, або вимагати їх від інших учасників правовідносин.

Тобто, правомірна поведінка – поведінка, яка відповідає приписам правових норм. Вона є специфічним видом соціальної поведінки і визначальною умовою забезпечення законності і правопорядку, прав і свобод людини та громадянина, побудови демократичної, правової держави. Вона означає також реалізацію правових приписів і в залежності від їх характеру виступає у формі дотримання, виконання, використання, застосування права. Дотримання заборон, виконання обов'язків, використання наданих громадянину прав, застосування права спеціальними суб'єктами – суть правомірної поведінки. Навпаки, наслідки протиправної поведінки, як правило, асоціюються з настанням небажаних для суб'єкта наслідків, і, перш за все, юридичної відповідальності. Для правомірної поведінки особливого значення набуває *позитивна* відповідальність «не як механічне підкорення індивіда закону, викликане *страхом* перед покаранням, а *добровільне* виконання законів, що ґрунтується на природному праві, високій правовій і політичній культурі громадянина»²⁴. На це спрямована і діяльність правоохоронних органів, які прагнуть попередити і припинити протиправні вчинки й покарати винних.

Таким чином, можна дати таке визначення правомірної поведінки – це суспільно необхідна, бажана, з точки зору інтересів суспільства, свідомо поведінка суб'єктів, суспільно корисна дія (чи бездіяльність), яка виражає їх волю, і відповідає вимогам права, його ідеям, нормам, принципам та ґрунтується на позитивному ставленні до правових приписів норм і має позитивну оцінку з боку суспільства, держави.

Правомірній поведінці притаманні такі ознаки:

1) правомірна поведінка відповідає правовим нормам: це формальний юридичний критерій правомірної поведінки;

2) це – *добровільна, свідомо* поведінка соціального суб'єкта, що володіє свідомістю, волею, здатністю передбачувати можливі наслідки своїх вчинків;

3) їй притаманна така ознака, яка характеризує суб'єктивну сторону, що складає мотиви, мету, ступінь *можливих наслідків вчинків* і внутрішнє ставлення до них індивіда;

4) у своїй більшості є умовою існування та функціонування *громадянського суспільства*, демократичної, правової держави, забезпечує правопорядок у суспільстві, утворює основну здорову тканину життя суспільства;

5) *соціально значуща поведінка* людей, що реалізується в суспільстві. Соціальна цінність правомірної поведінки полягає в тому, що вона є зв'язковою ланкою між правовою нормою і тим соціальним результатом, на який була спрямована ця норма.

Протилежна соціальна значимість правомірної і протиправної поведінки полягає в тому, що якщо правомірна поведінка в цілому сприяє стабільному розвитку суспільства, укріплює суспільні відносини, то протиправна поведінка їх порушує, послаблює, руйнує суспільні відносини, розхитує соціально-економічну та політичну систему. Правомірна поведінка забезпечує стабільність, правопорядок, законність, вирішує суспільні суперечки, долає правовий нігілізм, сприяє розбудові демократичного суспільства, правової держави тощо. Особливого значення правомірна поведінка набуває тоді, коли вона може бути охарактеризованою як свідомо-солідарна із правом, цінностями і принципами демократичного суспільства.

¹ Захарченко В. «Закон один для всіх, люди ж, які вчиняють протиправні дії, нестимуть відповідальність, передбачену законом» // Міліція України. – № 11. – 2011. – С. 2.

² Сливка С. С. Філософія права: методологічне осмислення // Право України. – 2011. – № 8. – С. 66.

³ Там само. – С. 70.

⁴ Гусарев С. Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства // Право України. – 2011. – № 8. – С. 165.

⁵ Там само. – С. 165.

⁶ Там само. – С. 162–163.

⁷ Сливка С. С. Філософія права: методологічне осмислення // Право України. – 2011. – № 8. – С. 66.

⁸ Шемшученко Ю. С. Поведінка права // Юридична енциклопедія В 6 томах. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002. – Т. 4. – С. 582.

⁹ Тихомиров А. Д. Професіональне правмерне поведіння работников органов внутренних дел: социально-правовой анализ: Дисс. ... канд. юрид. наук – К., 1990. – С. 18–21.

¹⁰ Колодій А. М. Громадянське суспільство та права держава: проблеми і шляхи розбудови // Право України. – 2010. – № 7. – С. 14.

- ¹¹ Кауфман А. Онтологическая структура права // Российский ежегодник теории права – 2008. – № 1. – С. 172.
¹² Оборотов Ю. Праворозуміння як аксіоматичне начало (постулат) права // Право України. – 2010. – № 4. – С. 54.
¹³ Бачинин В. А. Философия преступности: Конспект лекций. – СПб., 2000. – С. 224.
¹⁴ Жуков В. Н. Право як цінність // Государство и право. – 2010. – № 1. – С. 27.
¹⁵ Там само. – С. 28.
¹⁶ Там само. – С. 28.
¹⁷ Малько А. В., Трофимов В. В. Теоретико-методологическое значение концепции «правовой жизни» // Государство и право. – 2010. – № 7. – С. 6–7.
¹⁸ Малахов В. П. Философия права. – Учебное пособие. – М.: Академический Проспект: Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 130.
¹⁹ Там само. – С. 129.
²⁰ Философский Энциклопедический словарь – М. : Советская энциклопедия, 1983. – С. 360.
²¹ Малахов В. П. Философия права. – Учебное пособие. – М.: Академический Проспект: Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 130.
²² Там само. – С. 130.
²³ Там само. – С. 133.
²⁴ Голубовський В. С. Діалектика правомірної поведінки та юридичної відповідальності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 14.

Резюме

У статті розглядаються теоретичні й методологічні засади дослідження правомірної поведінки. Дається визначення правомірної поведінки та розкриваються її провідні ознаки.

Ключові слова: право, міра, правомірна поведінка, правова діяльність, методологія, протиправна поведінка.

Резюме

В статье рассматриваются теоретические и методологические начала исследования правомерного поведения. Формулируется определение правомерного поведения и раскрываются ее ведущие признаки.

Ключевые слова: право, мера, правомерное поведение, правовая деятельность, методология, противоправное поведение.

Summary

The article deals with investigation of theoretical and methodological basics of lawful behaviour. The definition and features of lawful behaviour are also described in the article.

Key words: law, measure, lawful behaviour, legal activity, methodology, illegal activity.

Отримано 19.03.2012

Н. П. ГРИБ

Ніна Павлівна Гриб, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

КРАЙОВА КОНСТИТУЦІЯ ДЛЯ ГАЛИЧНИНИ 1850 р.: ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ПРИЙНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Після революції 1848 р. в Австрійській імперії розпочався складний і тривалий процес становлення та розвитку конституціоналізму. Активними учасниками цього процесу були представники Галичини, яка у той час перебувала у складі імперії.

Першим кроком до розвитку австрійського конституціоналізму було прийняття австрійським урядом конституції від 25 квітня 1848 р., яка однак втратила чинність вже 16 травня. У середині липня 1848 р. у столиці Австрійської імперії – Відні – зібрався перший австрійський парламент (Рейхстаг). Від Галичини та Краківського герцогства до нього було обрано 100 депутатів. Серед них було 39 українців, які представляли інтереси галицького краю¹. Революційні події змусили членів парламенту перенести засідання у місто Кремзір, де Рейхстаг почав працювати над проектом нової австрійської конституції, що мала бути більш демократичною за попередню².

Однак, послабивши за допомогою війська революційний та національно-визвольний рух, австрійський уряд не підтримав запропонований парламентом проект конституції. Патентом від 4 березня 1849 р. австрійський імператор Франц-Йосиф прийняв розроблену урядом «открыовану» (тобто даровану) конституцію, а 7 березня 1849 р. розпустив парламент³.